

2. Дзюба І. Різьбяр власного духу (Василь Стус). У кн.: З криниці літ: у 3 т. Київ : ВЦ «Києво-Могилянська академія», 2007. Т. 3 : Літературні портрети; Дніпровський меридіан; Зі спогадів. С. 602–629.

3. Рильський М. Троянди й виноград. Далекі небосхили. Київ : Дніпро, 1959. 126 с.

4. Рубчак Б. Перемога над прірвою: Про поезію Василя Стуса. *Сучасність*. 1983. № 10. С. 52–83.

5. Стус В. Поезія третьої весни. У кн.: Твори : у 4 т. 6 кн. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 4. Повісті та оповідання. Незакінчені твори. Сценарії. Літературна критика. Заяви, публіцистичні листи та звернення. З таборового зошита. 1994. С. 160–164.

6. Стус В. Твори: у 4 т. 6 кн. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 6 (додатковий). Кн. 1. Листи до рідних. Львів : Просвіта, 1997. 495 с.

7. Стус В. Твори: у 4 т. 6 кн. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 1. Кн. 2. Поетичні твори, що не ввійшли до збірок (1958–1971). Львів : Просвіта, 1994. 495 с.

8. Тарнашинська Л. Імператив щирості в художньо-естетичній парадигмі Івана Франка та його інтерпретація Василем Стусом. У кн.: Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. Київ : ВЦ «Києво-Могилянська академія», 2008. С.71–83.

**Бородіца С. В.**

(*м. Тернопіль*)

## **ПОЕТИКА КОНТРАСТІВ У ТВОРЧОСТІ В. СТУСА**

У ґрунтовній студії «Феномен Стуса» М. Коцюбинська наголошувала, що «сила поезії Стуса, її здатність зворушити глибинні шари свідомості читача ... – в майстерному опануванні того, що Потебня називав внутрішньою формою слова, в умінні віднайти різні смислові шари й глибоко заховані асоціативні зв'язки, символічне підґрунтя слова й образу» [1, с. 112]. Поетична творчість В. Стуса розмикає межі традиційної естетики. Її особливість – у техніці контрасту як основному принципі зображення дійсності. Це, у свою чергу, свідчить про модерний національний світогляд митця (духовна незалежність, культ особистості, активний патріотизм, стоїчний героїзм, життєствердний гуманізм, високий інтелектуалізм, культуротворчість та ін.).

Поезії «Горить гора. Горить і ліс, і небо...», «З ціложиттєвого ждання...», «Бринить космічна музика струмка...», «Украдене сонце зизить схарапудженим оком...» та ін. прочитуються як розгорнуті антитези. Вони концептуалізують антитетичність світосприйняття, а отже й художнього світу автора:

Рознапрямкована глуха душе!  
Затиснутій минулим і майбутнім,  
тобі ані знайтись, ні загубитись –  
ти мого тіла яро-чорна тінь.  
Летиш на відстані од мене, вабиш  
подобою святого мого лиха,  
перед яким в блаженному знесиллі  
ти колінкуєш, ніби вічний раб:  
ніяк не виблагаєш поєднання  
душі із тілом, радості – з журбою,  
життя зі смертю, неба із землею... [3, с. 178].

У поезії В. Стуса, насамперед у збірці «Палімпсести», наростає протистояння бінарних опозицій «тутешнє пекло – тамтешній рай» («Поранок був схожий на вишню досвітню...») [3, с. 257], загострюється конфронтація з тоталітарною системою:

Бо нас ніколи так і не було,  
ми вирости між небом і землею [3, с. 187].

«Великий поет з оголеними нервами» [2, с. 316] тонко відчуває і болуче реагує на «космічний дуалізм», оскільки хаос (зло) впевнено долає та поглинає гармонію (добро). Про це переконливо пише Г. Яструбецька: «У В. Стуса універсальній парі “Добро – Зло” відповідає індивідуальна “роздрібненість – цілість”. Роздрібненість, розпорошеність (скалки, сколки, відбитки, віддзеркалення, відблиски тощо) – це Зло. Синкретизм, гармонія – Добро» [6, с. 35]. Такий дисонанс до певної міри зумовлюється бароковим мисленням автора: фарсова модель дійсності конструюється за допомогою прийому антитези, що увиразнює її трагічний підтекст:

Колись Ісусом мудрий був Іуда  
і став Іудою Ісус Христос [3, с. 190].

В. Стус зіставив дві протилежні стихії – трагічну і фарсову, послідовно засвідчуючи антиномічність свого творчого мислення і художнього методу: «Ми, Господи Боже, давно вже ошукані віком, знебули, / заживши, як блазні, прикраси – тернового твого вінця» [3, с. 203]; «Стенаються в герці скажені сини України, / той з ордами бродить, а той накликає москву, / заллялися кров'ю всі очі пророчі» [3, с. 283]. Попри це митець все ж намагається тримати рівновагу – внутрішню, моральну, етичну – у собі і світі, а отже, бути цілісним, рівновеликим, самозбереженим:

Розпросторся, душе моя,  
на чотири татамі  
і не кулься од нагая  
і не крийся руками.  
Хай у тебе є дві межі,  
та середина – справжня [3, с. 289],  
або:  
Одна гора – зима, а друга – літо,  
а я стою, мов осінь, – посеред [3, с. 230].

У критичній студії «[Про поезію Віктора Кордуна]» В. Стус мислив антиномії «звичними характеристиками індивідуальності» [4, с. 365], наголосивши, що саме втрата базових антиномій (добро-зло, правда-кривда, моральне-аморальне, високе-низьке, прекрасне-потворне, світло-темнота та ін.) «переінакшує всю звичну систему соціального буття, вона, ця втрата, свідчить про занепад біологічної вітальності...» [4, с. 365]. Тому автор категорично відкинув ганебні «самовтечу-самозгортання-самознищення»:

Впаду – і знову підведусь,  
на ліктях підведусь [3, с. 236],  
чи:  
На всерозхресті люті і жаху,  
на всепрозрінні смертного скрику  
дай, Україно, чесного шляху,  
дай, Україно, гордого лику [3, с. 215].

В. Стус намагався поєднати і формальні (світло-тінь, радість-горе, біле-чорне тощо) і смислові контрасти (вічність і мить, духовність і нищість та ін.), але, зрозуміло, що в час радянського апокаліпсису це було неможливо, тому часто він моделював художні образи за оксюморонною структурною схемою, як, наприклад: «Благослови ж далеку / дорогу – ту, котрої не збагнуть, / але котрою біди йдуть щасливі...» [3, с. 188], «Цей цвинтар галактик, цей безмір лунких вертикальних / кладовищ / мерців ненароджених...» [3, с. 202], «довкола – скрем'янілі зойки, / постигли обрії безокі, / ми в падолі живих могил» [3, с. 211] та ін. Парадоксальне поєднання протилежностей у поетичних текстах митця витворює авторську систему «дисонансної гармонії» (за музичною теорією), де, на думку Г. Яструбецької, домінують біблійні контрапункти (Божий суд, Воскресіння, господня Любов, Жертва, повернення блудного сина) [6, с. 36]. Межові душевні стани ліричного героя,

які часто накладаються, взаємозаперечуються, зіставляються, прочитуються крізь призму мінору-мажору вільного контрапункту:

... Рушаться світи,  
і суходіл міліє. Скільки щему  
у грудях варіює вічну тему,  
що легше вмерти, аніж осягти  
погребні співи. Господи, подай  
недугому високу допомогу –  
нехай я віднайду собі дорогу  
для мужнього конання [3, с. 235].

У трактаті «Із секретів поетичної творчості» І. Франко обґрунтував виняткову роль художнього контрасту як естетичної категорії: «Що чинить маляр, кладучи на малюнку близько одну коло другої дві плями різних кольорів, що стоять далеко один від одного в шкалі барв, те саме осягає поет, шарпаючи в відповіднім місці нашу уяву від звичайного асоціативного ряду до незвичайного або просто супротивного. Се діється особливо в тих творах, де темою є мішані чуття, драматичні ситуації, сильні людські афекти та пристрасті» [5, с. 67]. У цьому контексті В. Стус є визнаним майстром «одного з наймогутніших способів поетичного малювання – контрасту» [5, с. 67]. Його поезія твориться «на гребені зіткнення, єдності протилежностей, примирення, здавалося б, полярностей: з одного боку – несамовиті екстази й нагнітання, буяння поетичної експресії; з другого – розважлива філософська заглибленість, відображення у формах життя, конкретика дійсності, її жива плоть, “ваговита дозрілість речей”...» [1, с. 113], що дозволяє її вписати у світовий поетичний дискурс.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Коцюбинська М. Мої обрії: у 2 т. Київ : Дух і літера, 2004. Т. 2. 386 с.
2. Сверстюк Є. Не мир, а меч: есеї. Луцьк : Терен, 2008. 500 с.
3. Стус В. Вибрані твори / упор. Д. Стус. Київ : Смолоскип, 2012. 872 с.
4. Стус В. [Про поезію Віктора Кордуна]. У кн.: Стус В. Твори: у 4 т. 6-ти кн. Т. 4. Львів : Просвіта, 1994. С. 361–368.
5. Франко І. Із секретів поетичної творчості. У кн.: Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 31. Київ : Наукова думка, 1981. С. 45–119.
6. Яструбецька Г. Концепція збірки «Палімпсести» В. Стуса. *Слово і Час*. 2010. № 9. С. 30–38.